

V. Juozapaitis. Kultūros politikos situacija šiandien: atsinaujinimas, plėtojimas ar jos supūdyimas?

Sena tiesa – išaugintus viščiukus skaičiuojame rudenį, o politiką vertiname nuolat, tačiau ji ryškiausiai matoma taip pat rudenį, kuomet Parlamentas imasi kitų metų biudžeto aptarimo ir labai aiškiai atsidengia faktinė politikos realybė.

Viena subtiliausių ir jautriausių politikos dalių – politika kultūros srityje, arba kultūros politika.

Prieš trejus metus, prasidėjus šio Seimo kadencijai, į ateitį žvelgėme su didelėmis viltimis, nes pirmą kartą turėjome savo rankose visuminį šios srities dokumentą – Respublikos Prezidentės inicijuotą ir visuotinio Seimo dėmesio sulaukusį bei beveik vienbalsiai 2010 m. parlamente priimtą nutarimą – „Lietuvos kultūros politikos kaitos gairės“, kurios apibrėžė vienuolika kaitos linijų, turėjusias iš esmės atnaujinti kultūros ir meno politiką, padaryti ją demokratiška, gyvybinga, profesionalia, vertybiška, vedančia į ateitį. Tad, prieš trejus metus Seime patvirtinę Respublikos Vyriausybės programą, kurioje svarbiausiu tikslu įvardintos Lietuvos kultūros politikos kaitos gairės – pagrindinis strateginis dokumentas, tikėjomės esminio atsinaujinimo ir dėjome didžiules viltis.

Tačiau praėjo trys metai ir žiūrėdami į tai, kas vyksta kultūros politikos vykdymą lemiančioje institucijoje – Kultūros ministerijoje - visai rimtai savęs paklauskime, kas vyksta – ar ženklus ir prasmingas kultūros politikos atsinaujinimas, plėtojimas, ar akivaizdžiai grubus, pasibaisėtinas jos supūdyimas?

Galime dar konkrečiau klausti, ar kultūros ministras, laikantis šio vežimo vadžias savo rankose, yra novatorius, kultūros politikos atnaujintojas, ar deja priešingai – jos pūdytojas?

Žinia, dirbu Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitete ir, būdamas visų šių sričių profesionalu, nuolat gilinuosi ir analizuoju vykstančius procesus **bei mėginu atsijoti**, kur yra kultūros politikos grūdai, kur kūkaliai, kur realūs, kokybiški veiksmi, kur prasto lygio demagogija. O tai, ką darau, labai nepatinka kultūros ministrui Biručiiui, prieš kelias dienas Alfa portalą straipsnyje mano kuklų asmenį paskelbusiam „persona non grata“... Todėl, kol dar per 24 valandas šiuo kolegą Seime asmeniniu sprendimu nesu išsiųstas iš šalies, noriu šiandien pateikti savo konkretų požiūrį ir atsakyti į klausimą – ar vyksta šiandien kultūros politikos atsinaujinimas, plėtojimas ar, vis dėlto, jos supūdyimas?

Kalbėsiu apie kelis labai konkrečius kultūros politikos aspektus:

1. Pagrindinio demokratinio instrumento, kuris sukurtas ir minėtų gairių dokumente, ir atskiru įstatymu – Lietuvos kultūros tarybos reguliavimo valingais ministro mostais būklę;
2. Pažvelgsiu į personalinę ministerijos kloaką;
3. Aptarsiu Europos Sąjungos paramos kultūros sektoriui vykdymo situaciją
4. Bei atvirai įvardinsiu taip vadinamo aukščiausio Kultūros ministerijos apdovanojimo – ženklo „Nešk savo šviesą ir tikėk“, o kultūros visuomenėje jau seniai vadinamo „nešk savo muilą ir tylėk“ absurda.

1.Svarbiausias instrumentas, kurį sukūrė Seimas Gairėmis ir atskiru įstatymu, tai **Lietuvos kultūros taryba**, kuri turi garantuoti, jog ne biurokratai dalins paramą kultūros ir meno projektams, o pačios kultūros bendruomenės ekspertai.

Jau tris metus veikianti įstaiga iš karto sulaukė kritiško ir geros valios stokojančio kultūros ministro žvilgsnio. Pirmą iniciatyva, kurios ėmėsi p.Birutis, dar prieš įstaigos suformavimą buvo siūlymas Seimui, kad tarybai vadovautų kultūros vadovavimo patirties neturintis žmogus, t. y. būtų vadybininkas kaip ministras – teisininkas ar ekonomistas, ar dar koks verslo žinovas.

Bet Seimas, patartas mūsų komiteto, pasipriešino, palikęs kultūros vadovavimo reikalavimą, bet jį sutrumpino iki 3 metų vietoj rekomenduotų penkių. Tad ministrui į tarybos vadovus nepavyko įsodinti savojo žmogaus. O kadangi Kultūros taryba buvo suformuota iš reiklių, mąstančių kultūros

srities profesionalų, o vadove tapo veikli kultūros asmenybė, ministro kraujas užvirė – pagaliai kasmet kaišomi į tarybos ratus, pradedant etatų neproporcingu sumažinimu, baigiant tokiu tarybos veiklos reglamentavimu, kurio nežino nei viena giminiška Kultūros taryba nei vienoje valstybėje.

Lietuvos kultūros tarybai neleidžiama pačiai spręsti kokiai sričiai, kokiems projektams skirti lėšų, bet visas paramos „pyragas“ supjaustomas smulkiai programomis, sritimis, visur nurodant leidžiamą skirti sumą. Ministro įsakymu reguliuojama praktiškai viskas, aiškiai kreipiant paramą kultūros projektams į kultūros suverslinimą, jos pajungimą verslui, kreipimą į pramoginį pobūdį.

Kasmet taryba kreipiasi į Seimo komitetą su SOS prašymais padėti, gelbėti nuo ministro išpuolių ir absurdo, bet kultūros ministras, būdamas to paties Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto nariu, kasmet patvirtinantis vis absurdiškesnes ir smulkmeniškesnes Kultūros rėmimo fondo lėšomis finansuojamų projektų teikimo gaires, ciniškai nepaiso nieko – daro, kaip jam patinka. Pavyzdžiui, 2016 metams Gairėse, kurios patvirtintos rugpjūčio 15 d. įsakymu (Nr. IV-559), įtvirtintas akivaizdus kultūros atminties institucijų – archyvų, bibliotekų, muziejų – **diskriminavimas**, nes šių naujos redakcijos gairių II dalies 13 punktas draudžia archyvams, bibliotekoms ir muziejams (biudžetinėms ir viešosioms įstaigoms) bei jų asociacijoms teikti paraiškas Lietuvos kultūros tarybai gairių 1-9 prieduose nustatytose finansavimo sąlygose numatytoms finansuojamoms veikloms vykdyti. T.y. šioms institucijoms neleidžiama teikti paraiškų atskirų sričių (pvz. vizualiųjų menų, muzikos ir kt.) projektų įgyvendinimui. O ten, tose srityse, yra patys pagrindiniai pinigai, gi kūrybinėms sąjungoms, meno kūrėjų organizacijoms leidžiama teikti paraiškas į visas sritis ir programas. Ministrui atminties institucijos, saugančios Lietuvos istoriją, meno turtus, labai ne prie širdies, nes tos nesileidžia suverslinamos ar supopsinamos. Jos kitiems metams bus pasodintos ant bado dietos – žinos, kaip neklausyti visagalio ministro, naujų kultūros politikos kryptį kūrėjo! Nors įstaigos pateikė ministrui raštu aiškius argumentus apie jo nustatytą diskriminaciją, ministras nieko nesiruošia Gairėse keisti.

2. Visi žinome, kad viską žinantis ir viską suprantantis auksaburnis kultūros ministras kalba nesutramdomai valandomis. Nors ne visada jam pasiseka klausytojus paskandinti demagogijos jūroje.

Štai šiomet Lietuvos rašytojų sąjungos suvažiavime vienas rašytojas ministro desperatiškai paklausė, „ar dar liko Kultūros ministerijoje bent vienas kultūros žmogus?“ Ministras pasimetė ir atsakė tik tiek - „stengiamės, kad būtų“. Tiems, kurie bent kiek domisi ministro komanda, jo valdomos ministerijos personaline politika, akivaizdu, kad ministro veiksmai visiškai priešingi, nei šis pažadas.

Ministerijoje kultūros žmonių – kultūros ir meno profesionalų likę tik keli, ant vienos rankos pirštų suskaičiuojami tikri profesionalai, kuriuos gerbia ir vertina kultūros bendruomenė, žino visa visuomenė. Dominuoja teisininkai ir ekonomistai, visokių kitokių nei kultūra sričių ir profesijų atstovai – nuo teismų administracijos buvusio ūkvedžio iki zoonžinierinio išsilavinimo profų. Nuo pavasarį rašytojų užduoto klausimo ir pažado stengtis, kad ministerijoje dirbtų kultūros žmonės, iki dabar ministras paskyrė kelis pareigūnus į ministeriją, kurie nieko bendro neturi su kultūra, tiek naujasis kultūros viceministras Arnas Neverauskas, tiek naujoji ministro patarėja iš Šiaulių, zoonžinierė, baigusi veterinarijos akademiją, Danguolė Martinkienė.

Bet visai pribloškė kultūros bendruomenę, kad B lygio pareigūnų – dalykinių kultūros ir meno srities profesionalių specialistų gretas papildė už teatrų veiklą atsakinga darbuotoja, kuri nieko bendro neturi su teatrais ir jų veiklos išmanymu, buvusi statutinės sistemos darbuotoja, nūnai Ministerijos Profesionalaus meno skyriaus vyriausioji specialistė **Jelena Charlap**. Neįmanoma suvokti, kaip su teatrų profesionalais ji galės kalbėtis.

Kultūrininkai dabar manęs klausia, gal greitai už muziką bus atsakingas pareigūnas ministerijoje pvz. statybininkas, o muziejus ims koordinuoti pvz. šaltkalvis. Panašu, kad greitai, atsakau, nes ministerijos skelbiami konkursai darbo vietoms jau nebekelia jokių rimtų kultūros išmanymo ir patirties kultūroje reikalavimų, kad greit bet kas, kas įtiks ministrui, bus įdarbintas Kultūros ministerijoje. Jei policijos darbuotoja imasi vadovauti teatrams ir tampa Eimunto Nekrošiaus, Rimo Tumino ir kitų mūsų teatrų korifėjų kuratore, ar tai nėra visiškas ministerijos kvalifikacijų

degradavimas, savotiškas kultūros išniekinimas tokiais pokarinio chaizmo iš Stalino laikų sprendimais? Tai, mano galva, yra tikras kultūros politikos pūdyimas!

Neliesiu kultūros atašė personalinės problemos, tik su didele nuostaba pasakysiu, kad čia posūčiai nuo profesionalumo rieda irgi priešinga kryptimi, o Kaliningrade įvyko ypač unikalūs įvykis – metų pradžioje kultūros atašė pareigybė šiame Rusijos Federacijos mieste panaikinama, o kai po pusmečio vienai ministerijoje esančiai darbietai jos prireikia – vėl įkuriama iš naujo kaip niekur nieko nuo šių metų lapkričio mėnesio ir Darbo partijos atstovė ten jau vyksta naujai misijai. Kultūros profesionalų dabartinei kultūros ministerijos valdžiai nereikia, reikia lojalių palaizūnų.

Beje, laimingasis Darbo partijos bilietas ministerijos darbuotojos ar darbuotojo kišenėje ne visada garantuoja ministro malonę visam laikui. Prireikė partijai įdarbinti kitą partietę zooinžinierę, tuoj buvo rugsėjo vidury be jokių motyvų išmesta lauk ministro patarėja – profesionali muzikologė ir meno vadybininkė, ir į tą vietą kuruoti profesionalaus meno ir kuruoti Kultūros tarybos pasodinta kita patarėja – zooinžinierė. Jei jos vietos dar labiau kam nors prireiks, pasikartos šis patikrintas scenarijus. Kas kad austrai sako, kad į kalnus reikia lipti ne su turistais, o su alpinistais, mūsų ministrui kultūros politikos pūdyimo darbui kultūros alpinistų nereikia, tinka bet kokie jam ištikimi ir partijai reikalingi prašalaičiai.

Šikart nesiplėsiu apie ministerijai pavaldžių valstybių kultūros ir meno įstaigų vadovų paskyrimus, kuriais dosniai apdovanojami „darbiečiai“, neturintys tam kvalifikacijų, tačiau, kaip ir pats ministras, yra ištikimi Darbo partijos kariai.

3. Prieš savaitę paskelbiau pastabas dėl skandalingiausio ministerijos fakto – Europos Sąjungos finansinės paramos 2014-2020 metų periodu įsisavinimo. **Stojo mirtina tyła!** O faktas toks, kad ministrui reikia nešti atsistatydinimo prašymą premjerui, jei jis turi bent kiek sąžinės ir gėdos. Bet tyła iš visur – Prezidentūros, Vyriausybės, Finansų ministerijos. Nors žinių portalas 15 min. šiuos duomenis paskalbė, o kultūros visuomenė užia kaip užgautas avilys.

Dabar, kuomet valdančiosios daugumos Finansų ministras Rimantas Šadžius Respublikos Seime pristatė gan optimistinį naujo šalies biudžeto projektą, tenka pesimistiškai konstatuoti faktą, kad ne visi kitų metų išlaidų planuotojai ministerijose susitvarko dar su šių 2015 metų biudžetu, bet vis tiek nori kitiems metams daug daugiau lėšų. Dar šių metų pradžioje du kartus išpėjau Lietuvos kultūros ir meno bendruomenę, o vėliau ir patį Respublikos Ministrą Pirmininką Vyriausybės valandoje Seime, kad Kultūros ministerija ženkliai vėluoja ir greičiausiai nesugebės įsisavinti ES paramos paveldo puoselėjimui bei kultūros infrastruktūros tvarkymui, ir buvau visiškai teisy.

Nepaisant arogantiško ministro Š. Biručio kovo 2 dienos pareiškimo ministerijos svetainėje, kuriame buvau apkaltintas keliant nepasitikėjimą valstybės institucijomis bei deklaravimo, kad priemonių finansavimo sąlygų aprašai bus patvirtinti laiku: kovo – balandžio mėn., o gegužę – birželį jau bus paskelbti ir kvietimai teikti investicinius projektus finansinei paramai. Tačiau šie pažadai, taip ir liko „ant popieriaus“. Šiai dienai mes ne tik neturime kvietimų teikti investicinius projektus (nėra suderinti ir patvirtinti priemonių finansavimo sąlygų aprašai), o dviejų priemonių („Modernizuoti viešąją ir privačią kultūros infrastruktūrą“ ir „Aktualizuoti viešąją ir privatų kultūros paveldą“) net nepatvirtinti, o tik paskelbti atrankos kriterijų projektai.

Labai liūdnas faktas - pirmą kartą atkurtos valstybės istorijoje Kultūros ministerija nepanaudos metų biudžete esamų asignavimų – visiškai nei vieno nepanaudos aštuonių milijonų eurų (30 mil. lt) Europos Sąjungos paramos, kurią patys nusimatė 2015 m. metų ministerijos biudžete! Per daugelį metų yra buvę, kad kultūros ir meno įstaigos neįsisavina joms paskirtų lėšų, bet niekada nėra buvę, kad ministerija net nesugebėtų **paskirstyti** lėšų įstaigoms ir organizacijoms, kad jos liktų net neišdalintos. Tai ištis beprecedentinis atvejis Lietuvos istorijoje, neįmanomas atsakingai ir profesionaliai dirbančiose vyriausybiniuose struktūrose. Kaip žinome, ES lėšos įstaigas pasiekia tik per agentūras, todėl tam, kad 2015 m. Kultūros ministerijos biudžete esančias šioms metams suplanuotas lėšas įstaigos gautų, reikia sprendimų, kurių nėra...

Kultūros ministerija (KM) per trejus metus pridarė, kaip dabar matome, visiškai nereikalingų darbų. Išeidama iš valstybės strateginio planavimo nuostatų, KM susidarė itin keistą Kultūros objektų aktualizavimo programą su galimai finansuosimais įstaigų ir jų projektų sąrašais

(paveldas, infrastruktūra), kurios niekam nereikėjo (dargi nuo Seimo pradėjo jos viešus pristatymus, diskriminuodama tuos, kurių nepristatė, nes visiems pareiškėjams turi būti garantuotos lygios teisės, dalyvaujant konkursuose). Jokios prasmės neturėjo vadinamos projektų nulinės paraiškos bei vėliau pareikalauti rinkodariniai planai. Tai neprofesionalūs ir beprasmingi Š. Biručio suburtos komandos žaidimai pavojingiausioje srityje – kultūrai skiriamuose finansuose. Pareiškėjai, pildę nulines paraiškas ir šiam darbui samdę konsultantus ir išleidę didelius pinigus tuščiai, regis, kad liko kvailio vietoje.

Juk aišku, kad Kultūros ministerija turėjo ne tuščiai malti girnomis, o privalėjo laiku ir tinkamai atliktai tai, kas privalu pagal ES lėšų dalinimo tvarką – parengti svarbiausią dokumentus – priemonių finansavimo sąlygų aprašus, kuriuose numatoma visa būtinųjų veiksmų sistema, ir, žinoma, šiuos priemonių finansavimo sąlygų aprašus suderinti su atsakinga už ES parama institucija – Finansų ministerija. Priemonių finansavimo sąlygų aprašai iki šiol nesuderinti su Finansų ministerija bei nepatvirtinti ir nepaskelbti, o tai - absoliutaus ministro asmeniškai suburtos komandas darbo brokas.

Jau dabar KM specialistai neoficialiai teigia, kad Kultūros ministerija ES lėšas galės paskirstyti ne šiemet, kaip skelbta, o tik 2016 m. kovo mėnesį ir tai – tiesa. Nes ministerijai būtina padaryti šiuos darbus. Analizėje esu išdėstęs, kokiems darbams ir kiek reikės laiko atlikti mažiausiai, kad alkstantis investicijų kultūros ir meno sektorius jų gautų.

Taigi, aš dar kartą kreipiuosi į Lietuvos Respublikos Ministrą Pirmininką Algirdą Butkevičių ir kviečiu viešai įvertinti Vyriausybės nario Šarūno Biručio kompetenciją, niekaip nederančią su Kultūros ministro pareigomis.

4. Visi žinome, kad kai nėra tikrumo, prasideda imitacijos, pakaitalai, psiaudo projektai. Apie vieną jų, kurį taip mėgsta kultūros ministras, privalau pasakyti savo požiūrį. Tai taip vadinamas Kultūros ministerijos aukščiausias apdovanojimas – ženklas „Nešk savo šviesą ir tikėk“. Jį sugalvojo ministras Vilkaitis, sukūręs ir šūkį, kuris kviečia ne bendrojo gėrio šviesos nešimui, o nuosavos šviesos puoselėjimui... Primityvus, deklaratyvus šūkis ir ženklas, kainuojantis nemažus pinigus iš to paties kultūros biudžeto, ministro Biručio eroje tapo bene svarbiausiu ministerijos darbu – jis teikimas taip dažnai, dalinamas į visas puses, brukamas visiems, o neįtikusiems, pvz. skulptorius A. Žukauskas, jo neduodamas net ir labai solidžia proga.

Kultūros ministrui Biručiu derėtų žinoti, kad Valstybės apdovanojimai yra valstybės vadovo – Prezidento – sritis. Kiekvienos srities ministro reikalas - teikti rekomendacijas Prezidentei dėl labiausiai nusipelnusių asmenybių apdovanojimo ordinais ir medaliais, o ne savųjų susigalvotų apdovanojimų, kurie neturi jokio valstybės apdovanojimo statuso ir iš esmės yra niekiniai, teikimas. Ne veltui kultūros visuomenė ministerijos apdovanojimą tyčiodamasi ironiškai vadina kitaip – ne „Nešk savo šviesą ir tikėk“, bet „Nešk savo muilą ir tylėk“ arba „ministro blėkelėmis“. Kartais tas apdovanojimas įbrukamas staiga, lyg privalomas atributas, kaip man po autorinio koncerto filharmonijos scenoje įdavė prišokusi kultūros ministro patarėja, tad neturėjau jokios galimybės pasakyti ne, nors manau apie šį ženklą kaip nepagarbą valstybės apdovanojimams ir kaip dvaro regalijų dalinimą, beprasmiškai švaistant kultūros lėšas.

Nekalbėsiu apie tai, kaip ministras su savo lygmens patarėjais be jokio kultūros visuomenės tinkamo dalyvavimo skiria šiuos ženklus, tai – kita tema, nors turiu nuostatus ir juos galėčiau jums paskaityti kaip juoką keliantį niekalą. Tačiau šiandien, kuomet p. Birutis mane paskelbė „persona non grata“, jaučiu, kad praradau ministro pasitikėjimą ir todėl nebesu vertas ženklo „Nešk savo šviesą ir tikėk“, taigi belieka „nešti savo muilą ir tylėti“, t.y. ženklą Nr 068 registruotu paštu bus nusiųstas ministrui Biručiu, Manau, kad mūsų kultūros ir meno visuomenė turėtų būti atvira ir neįimti šio beprasmiško brukalo bei kviesti vieni kitus atsisakyti to, kas jiems įbrukta.

(...)

Vietoj išvadų:

Tik tapęs kultūros ministru Šarūnas Birutis paskelbė ir nuolat kartojo, kad pastatys kultūrą į vietą. Ir tikrai – pažadą tęsi. Už valstybinę lietuvių kalbą atsakingas ministras demonstruoja ne tik prastą lietuvių kalbos mokėjimą (posakis „pastatyti į vietą“ ir nevartotinas slavizmas, reiškiantis pažeminimą, nustūmimą), bet ir mūsų tautos nacionalinės tapatybės pamato esmei – kultūrai, menui. Kalbėdamas vieną, galvodamas kitą, jis elgiasi pagal garsųjį nacistų šūkį, jog „jei nori, kad tavo melu patikėtų, meluok taip visuotinai, taip akiplėšiškai, ir patikės“.

Begalinės demagogijos kalbose ministras nesibodi kalbėti kas tik šauna į galvą. Štai paskutinis jo „šedevras“ – Žinių radijo laidoje ištarta frazė, kad jis kaip buvęs Europos parlamento narys žino, kad Europos Sąjungos finansinės paramos Lietuvai dalinimas yra išimtinis Lietuvos vyriausybės reikalas, kam nori, tam duoda. Jei Vyriausybė norėtų, gali ir visus Europos Sąjungos paramos pinigus skirti tik kultūrai“.

Ar dar įmanoma didesnę nesąmonę sugalvoti ir pasakyti viešai rimtu veidu visuomenei Vyriausybės nariui, teisininkui, buvusiam europarlamentui?

Kontaktams:

Vytautas Juozapaitis
Šešėlinės Vyriausybės kultūros ministras,
Seimo narys
Tel. : (8-5) 239 6559
El. p.: vytautas.juozapaitis@lrs.lt